

Orðabækur, tungumálanám og tungumálakennsla

Inngangur

Orðabækur gegna mikilvægu hlutverki í tileinkun annars máls og erlendra tungumála, hvort heldur er meðal yngri, eldri eða fullorðinna nemenda. Reynslan sýnir að góðar orðabækur eru ómissandi hjálpargagn, einkum hvað varðar tileinkun orðaforða í erlendum tungumálum. Jafnframt stuðlar rétt notkun orðabóka að betri og markvissari málbeitingu tungumálanemans og ýtir undir sjálfstæði og eykur virkni hans í málanáminu (Nomdedeu 2011; Onieva-Palomar 2022). Í þessari grein er fjallað um notkun orðabóka í tungumálakennslu og er námskeiðið „Orðabókarfræði/Orðabókin í tungumálanámi og -kennslu“,¹ sem er í boði fyrir meistaranemendur og kennaranema í spænsku sem erlendu máli við Háskóla Íslands, tekið sem dæmi. Tilgangurinn með námskeiðinu er m.a. að þjálfa verðandi kennara í að meta hvaða orðabækur henti best fyrir nemendur á ýmsum málfærnistigum og í að kenna þeim að nota orðabækur sér til gagns. Einnig er sagt frá helstu niðurstöðum könnunar um notkun orðabóka sem var lögð fyrir í nokkrum framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu fyrir skömmu.

Á undanfórnum áratugum hefur athygli orðabókafræðinga m.a. beinst að því að rannsaka hvernig orðabókanotandi notar orðabækur²

1 Lexicografía: El diccionario en el aula.

2 *Wörterbuchbenutzungsforschung* (b.), *dictionary use study* (e.), *investigación sobre uso de diccionarios* (sp.).

(Lew 2011; Tarp 2008; Müller-Spitzer 2014; 2017; Nied Curcio 2015; Onieva-Palomar 2022). Það hefur orðið til þess að út hafa komið nýjar og betri orðabækur, verkfæri sem hafa verið smíðuð með það fyrir augum að mæta sem best þörfum orðabókarnotandans. Má hér til dæmis nefna skólaorðabækur fyrir mismunandi getustig, einmála orðabækur fyrir annarsmálsnema og tvímálaorðabækur, stafsetning-arorðabækur, samheita- og andheitaorðabækur, sem og fagorðabækur og íðorðabækur fyrir ýmis svið vísinda. Hér eru á ferðinni orðabækur sem má finna hvort sem er á pappír eða á rafrænu formi.

Fræðimenn hafa ekki einungis ritað fjölda greina um tungumálanema sem orðabókanotendur og um orðabækur fyrir mismunandi málfærnistig heldur hefur einnig verið þó nokkuð fjallað um hlutverk orðabóka í tungumálakennslu og í tileinkun annars máls (Carstens 1995; Chi 1998; Martín García 1999; Alvar Ezquerro 2003; Maldonado 2008; Bogaards 2010; Müller-Spitzer 2014; Onieva Palomar 2022).

Þegar litið er til rannsókna og umfjöllunar um hvort og hvernig tungumálakennarinn hefur aflað sér grunnþekkingar til að geta kennt notkun orðabóka í skólastofunni eða til að velja orðabók við hæfi fyrir nemendahópinn er ekki um auðugan garð að gresja. Helstu greinar og umfjallanir um orðabókina í tungumálakennslu ganga í flestum tilfellum út frá því að þekking og færni kennarans á þessu sviði sé til staðar. Niðurstöður kannana benda hins vegar til að víða sé pottur brotinn í þessum efnum. Þetta er m.a. ástæðan fyrir því að í spænskukennslu við HÍ var tekin sú ákvörðun að gefa orðabókinni meira vægi í menntun spænskukennara og námskeiðið „Orðabókarfræði/Orðabókin í tungumálanámi og -kennslu“ skipulagt og ýtt úr vör árið 2011. Sagt verður frá tilurð og skipulagi námskeiðsins í von um að reynslan af því geti nýst í tungumálanámi almennt.

Greinin hefst með umfjöllun um orðabækur í námi og kennslu í tungumálum. Þá er stuttlega gerð grein fyrir sameiginlegri námsbraut á MA-stigi á vegum nokkurra háskóla í Evrópu og víðar sem hlaut Erasmus Mundus styrk frá Evrópusambandinu til fimm ára, frá 2010 til 2016, til að mennta verðandi kennara í spænsku sem erlendu máli. Síðan beinast sjónir að sjálfu námskeiðinu, þ.e. markmiði og skipulagi þess. Að lokum er fjallað um helstu niðurstöður úr könnun

sem lögð var fyrir í nokkrum framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu og lýtur að vali á orðabókum og notkun þeirra meðal nemenda í spænsku sem öðru tungumáli. Greininni lýkur með stuttri samantekt og lokaorðum.

1. Orðabókin, tungumálanám og -kennsla

Það er ekki nokkrum vafa undirorpið að orðabókin er mikilvægt verkfæri og hjálpargagn í tungumálanámi og -kennslu (Alvar Ezquerro 2003; Lew & Galas 2008; Onieva Palomar 2022), ekki síður en kennslubókin og sjálfur kennarinn.

Á undanförunum áratugum hefur sú skoðun fest sig í sessi meðal fræðimanna á sviðinu að nemendur sem læra annað tungumál ættu á námsferli sínum að nota orðabækur sem falla að málfærni þeirra hverju sinni. Gert er ráð fyrir að nemendur á fyrstu stigum noti tvímálaorðabækur, þegar þeir hafa náð góðum tókum á málinu taka við einmálaorðabækur fyrir annarsmálsnema og með aukinni færni í markmálinu skipta þeir yfir í almennar einmálaorðabækur. Gjarnan er litið á einmálaorðabækur fyrir annarsmálsnema sem nokkurs konar brú á milli notkunar tvímálaorðabóka og almennra einmálaorðabóka á markmálinu (Maldonado 2008; Onieva Palomar 2019; 2020, 38–39).

Þegar niðurstöður helstu rannsókna á notkun orðabóka meðal tungumálanema undanfarinn áratug eða svo eru skoðaðar, kemur í ljós að þeir kjósa í flestum tilfellum að fletta upp í tvímálaorðabókum þegar leita þarf að jafnheiti orðs (Onieva Palomar 2022; Estébanez Bueno 2022). Fæstir nemendur fletta upp í einmála orðabókum fyrir annarsmálsnema eða almennum einmálaorðabókum. Ástæðan fyrir því að nemendur velja að nota tvímálaorðabækur frekar en einmálaorðabækur er oftast sú að þeim reynist erfitt að skilja eða þeir skilja alls ekki útskýringuna þar sem hún er ekki á móðurmáli þeirra (Fredholm 2019; Onieva Palomar 2022). Þá kjósa flestir málanemar að nota rafrænar orðabækur vegna þess að það tekur skemmri tíma að „fletta upp“ orði, þ.e. að slá inn orð í þar til gerðan reit, smella á glugga merktan „leit“ og á augabragði birtist niðurstaðan úr leitinni. Fyrir valinu verða því yfirleitt tvímálaorðabækur á rafrænu formi

(Müller-Spitzer 2014; Nied Curcio 2017; Mas Álvarez, Santalla del Río og Iglesias Cancela 2017; Onieva Palomar 2022; Estébanez Bueno 2022). Þessi niðurstaða þarf ekki að koma á óvart. Það er skiljanlegt að „rafræna kynslóðin“ kjósi að nota stafræn hjálpargögn sem hún getur nálgast á netinu/veraldarvefnum í gegnum tölvu eða snjallsíma, tækjabúnað og töl sem eru henni töm í daglegu lífi.

Í tungumálanámi eru tvímálaorðabækur notaðar í aðstæðum sem krefjast málskilnings eða málbeitingar, þ.e. annars vegar til að þýða af erlenda málinu yfir á móðurmálið og gagnast þá notendum til að skilja erlenda málið í ræðu eða riti og hins vegar til að þýða af móðurmálinu yfir á erlenda málið, þ.e.a.s. til að tjá sig á erlenda málinu (Martín García 1999; Alvar Ezquerro 2003). Alla jafna er talað um skilningsorðabækur og málbeitingarorðabækur. Á efri stigum annarsmálstileinkunar kemur fyrir að nemendur skipti yfir í notkun einmálaorðabóka en það er ekki einhlítt, eins og fram hefur komið.

Orðabók útskýrir ekki einungis merkingu orða eða gefur upp jafnheiti þeirra á markmálinu í tilfelli tvímála- eða margmálaorðabóka, heldur er þar jafnframt að finna margvíslegar aðrar upplýsingar, s.s. málfræðiupplýsingar (orðflokkar, kyn og beyging), upplýsingar um framburð uppflettiorða, upplýsingar um stafsetningu, skiptingu í atkvæði og upplýsingar um uppruna orða. Sett eru fram notkunardæmi sem gefa setningafræðilegar upplýsingar, oft og iðulega eru upplýsingar um merkingarleg vensl orða (samheiti og andheiti) í lýsingu flettunnar og orðasambönd (orðtök og orðastæður) þar sem orðið kemur fyrir eru skýrð. Þá má í sumum orðabókum finna upplýsingar um efnissvið og fagmörkun, stílgildismörkun og málsvæðismörkun orðanna. Í mörgum orðabókum er auk þess viðauki og töflur með upplýsingum um beygingu reglulegra og óreglulegra sagna, beygingu nafnorða og fleira í þeim dúr (Jón Hilmar Jónsson 2013; 2021). Ekki er hægt að gera því skóna að notandi orðabókar átti sig á því hvaða fróðleik er að finna í uppflettiorðabók og því síður að hann kunni að nýta sér upplýsingarnar sem þar koma fram. Með réttu bendir Trap-Jensen á að „people are not born with the skills to extract the wealth of data stored in dictionaries and other reference works efficiently and transform it into knowledge. It takes time to get accustomed to new ways of finding information, it may even require formal training“ (2010, 1142), sem sagt, það er deginum

ljósara að kunnátta, þekking og færni í notkun orðabóka eða annarra uppfléttrita er ekki meðfædd. Hæfnin og færnin koma í kjölfar markvissrar kennslu, þjálfunar og notkunar.

Niðurstaða kannana og verkefna sem hafa verið lögð fyrir nemendum á ýmsum skóla- og málfærnistigum sýna berlega að hæfni/færni nemenda í notkun orðabóka er ábótavant. Þetta á við hvort sem um er að ræða orðabók á prenti eða rafræna orðabók (Marello 2014; Onievo Palomar 2022). Ef nemendur kunna ekki eða eru ekki færir um að túlka og nýta sér upplýsingarnar sem birtast í orðsgreinum orðabóka, hvort sem er á prenti eða rafrænu formi, eða í leitarglugga þýðingarforrita, þá gagnast þeim lítið, ef nokkuð, að fletta upp í orðabók. Rannsóknir sýna að í mörgum tilfellum velja nemendur án umhugsunar fyrsta orðið sem birtist þeim í orðsgrein eða það síðasta (Lew 2011, 2). Ónákvæmni er áberandi þegar túlka á margræð orð og þá vefst fyrir þeim að túlka málfræðiupplýsingar sem koma fyrir í orðsgreinum orðabóka (Knežević o.fl. 2021, 2; Onievo Palomar 2022). Hvað varðar notkun þýðingarforrita eins og *Google Translate* sýna niðurstöður kannana (Fredholm 2019) að notkun slíkra verkfæra gerir engan gæfumun. Þessi hjálpargögn krefjast jafnvel meiri færni, hvort heldur sem er á móðurmálinu eða markmálinu.

Kennsla og þjálfun í notkun orðabóka ætti því að vera hluti af námi og kennslu tungumála. Í því sambandi hafa Martín García (1999) og aðrir orðabókafraeðingar (Alvar Ezquerro 2003; Maldonado 2008; Nomdedeu 2011; Nied Curcio 2015; Onieva Palomar 2022) vakið athygli á hversu mikilvæg orðabókin er í tileinkun annars máls. Þeir telja að nemendur geti aukið orðaforða sinn með markvissri og rétttri notkun orðabóka ásamt því að bæta stafsetningu sína. Þá muni aukin færni í orðabókarnotkun stuðla að rétttri notkun orða og nemendur muni með aukinni hæfni geta glöggvað sig betur á yfirfærðri merkingu orða, lært að nota þau í ýmsum orðasamböndum og orðastæðum auk þess að geta tileinkað sér staðlaða og pragmatíska notkun þeirra sem aftur á móti leiði til aukinnar færni í beitingu málsins. Óhjákvæmilega komast notendur að því hvað orðabókin hefur að geyma og átta sig á því að hún er ómissandi verkfæri í tungumálanámi, þýðingum og allri vinnu með tungumál.

Það er á könnu tungumálakennarans að kenna nemendum að nota orðabókina í náminu ásamt því að leiðbeina þeim við val á orða-

bókum. Ekki er hægt að ganga út frá því sem gefnu að kennarinn hafi þekkingu á sviði orðabókarfræði, að hann þekki til tegundarflokka orðabóka, mismunandi orðabókarskipana (heildarskipan, meginskipan og innskipan) eða skipulags orðsgreina. Ónóg þekking á þessu sviði er vísbending um að kennarinn sé ekki vel að sér um kosti og galla orðabókanna sem valið stendur um og fyrir vikið má draga í efa að hann sé í stakk búinn til að leiðbeina nemendum við val á viðeigandi orðabók eða orðabókum. Þá er hætt við að hafi hann litla sem enga hugmynd um byggingu og innihald orðabóka gildi það einnig um notkun þeirra. Carstens bendir á að „even teachers are often unaware of the advantages and disadvantages different dictionary types have with regard to different stages of learning (introductory, intermediate and advanced) and different learning tasks (for instance encoding and decoding)“ (1995, 108). Hún bendir jafnframt á að tregðu kennara til að kenna notkun orðabóka megi rekja til ónógrar þekkingar á byggingu orðabóka og lítillar færni í notkun þeirra (1995, 109).

Nú má velta vöngum yfir því hvort þessi staða hafi eitthvað breyst á síðustu áratugum. Staðreyndin er sú að svo virðist ekki vera. Rannsóknir í orðabókarnotkunarfræðum benda til að ýmsu sé ábótavant í kennslu og þjálfun orðabókarnotkunar (Nied Curcio 2015; Onieva Palomar 2019; 2022) og kalla margir fræðimenn á sviðinu eftir bragarbót þar á ef ekki á illa að fara (sbr. Onieva Palomar 2022).

Óformleg könnun meðal MA-nemanna í upphafi námskeiðsins sem hér er til umfjöllunar staðfestir það sem fyrr var sagt. Margir þeirra, sumir jafnvel með áralanga kennslu að baki, segjast aldrei hafa fengið markvissa tilsögn í notkun orðabóka á námsárum sínum og að þeir hafi orðið þess varir að nemendur þeirra séu í svipuðum sporum. Þá er sláandi að nemendur, innlendir sem erlendir, skuli viðurkenna að þeir hafi aldrei lesið inngang eða notkunarleiðbeiningar í orðabókinni/orðabókunum sem þeir nota og hafi ekki hugmynd um hvaða upplýsingar þar sé að finna né heldur hvernig þeir geti nýtt sér orðabókina til hins ýrasta. Þessar upplýsingar eru í takt við niðurstöður nokkurra nýlegra rannsókna: hjá Lew og Galas kemur fram að „our subjects in their majority denied having received training in dictionary skills or having read the front matter instructions in their dictionaries“ (2008, 1279). Molenda og Kiermasz gera að umtalsefni

í grein sinni um tungumálakennslu í Póllandi að „[...] though dictionary skills should be taught, some of the previously mentioned results seem to indicate that they are, to a large extent, neglected in the language classroom“ (2013, 190). Marelló kemst að þeirri niðurstöðu í grein sinni um notkun rafrænna orðabóka í snjallsímum að „the experiment has shown that without knowing how to consult a dictionary the user does not take full advantage of the electronic dictionary [...]“ (2014, 78). Onieva Palomar tekur í sama streng þegar hann bendir á að hjá kennurum jafnt sem annarsmálsnemum á Spáni sé þekkingu og kunnáttu í notkun orðabóka ábótavant sökum þess að engin fræðsla eða þjálfun sé í boði í orðabókarnotkun (2022, 43).

2. Erasmus Mundus og MULTIELE-námsleiðin við Háskóla Íslands

Tildrög þess að námskeiðið „Orðabókarfræði/Orðabókin í tungumálanámi og -kennslu“ er kennt í spænsku við Háskóla Íslands eru þau að kennarar í deildinni tóku, ásamt spænskukennurum í öðrum evrópskum háskólum, þátt í að smíða sameiginlega námsleið³ sem hlaut Erasmus Mundus styrk frá Evrópusambandinu á árunum frá 2010 til 2016. Þessi sameiginlega námsleið í kennslu spænsku sem annars máls fékk heitið *MULTIELE – Master’s degree in Learning and Teaching of Spanish in Multilingual and International Context*. Markmið námsins var að mennta og þjálfa nemendur í að kenna spænsku sem annað mál í mismunandi samfélags- og menningarlegu umhverfi og í mismunandi málsamfélögum. Um tveggja ára nám var að ræða sem spannaði fjórar annir. Námið samsvaraði 120 eininga (ECTS) námi á meistarastigi sem er alla jafna tveggja ára nám að BA-námi loknu. Nemendur sem hlutu styrk til námsins komu víða að úr heiminum en sú krafa var gerð að nemandi talaði afbragðsgóða spænsku, þ.e. C1 samkvæmt Evrópurammanum. Hvað varðar ensku skyldi nemandi

3 Evrópsku háskólarnir voru eftirfarandi: Stokkhólms-háskóli í Svíþjóð, Groningen-háskóli í Hollandi, Freie Universität í Berlín, Þýskalandi, Deusto-háskóli í Bilbao á Spáni, Pompeu Fabra-háskóli í Barcelona, Spáni, Háskólinn í Barcelona á Spáni og Háskóli Íslands. Fimm háskólar í öðrum heimsálfum tóku þátt í samstarfinu. Í Asíu voru það Osaka-háskóli í Japan, Jawaharlal Nehru-háskóli í Nýju Dehli, Indlandi, og Málvísindaháskólinn í Moskvu, Rússlandi. Í Ameríku voru það Campinas-háskóli í Brasilíu og Maryland-háskóli í Bandaríkjunum.

geta fært sönnur á færnistig B2. Kennslan fór fram á spænsku en í einstaka tilvikum á ensku. Nemendur áttu því að vera í stakk búnir til að geta hlustað á fyrirlestra og tekið þátt í málstofum á ensku.

Eins og áður sagði var náminu skipt í fjórar annir og fór kennsla fram í mismunandi borgum og löndum. Námið hófst í öllum tilfellum í Deusto-háskóla í Bilbao, það er að segja í tvímála málsamfélagi þar sem töluð er bæði baskneska og spænska. Á annarri önn fluttu nemendur sig um set og héldu námi sínu áfram í nýrri borg og í öðru tvímála málsamfélagi, þ.e. í Barcelona þar sem er töluð katalónska og spænska. Á þriðju önn var komið að því að fara úr landi. Á nýjum áfangastað í Evrópu, Ameríku eða Asíu voru kennsluæfingar og ýmis námskeið á dagskránni. Nemendur voru nú allir í samfélagi þar sem engin spænska var töluð. Náminu lauk með lokaverkefni eða MA-ritgerð sem samsvaraði 30 einingum. Þeim nemendum sem voru utan Evrópu á þriðju önn var gert að snúa aftur til Evrópu til að ljúka náminu í háskólunum í Hollandi, Íslandi, Svíþjóð eða Þýskalandi.

Við Háskóla Íslands var skipulag námsins með þeim hætti að á haustmisseri luku kennaranemarnir 20 einingum í kennsluæfingum og 10 einingum í tveimur námskeiðum: annars vegar „Notkun nýrrar tækni í spænskukennslu“ og hins vegar „Orðabókarfræði/notkun orðabóka í tungumálanámi og -kennslu“. Það síðarnefnda var einungis í boði við Háskóla Íslands og er ennþá kennt á MA-stigi.⁴ Á vormisseri unnu nemendur alla jafna að lokaverkefni sínu sem gildi 30 einingar. Þess má geta að nokkur lokaverkefni fjölluðu á einn eða annan hátt um notkun orðabóka í kennslu spænsku sem annars máls eða um orðabókina sem verkfæri í tungumálanámi eða -kennslu. Einnig má nefna að nemandi úr MULTIELE-hópnum stundar um þessar mundir doktorsnám við Háskóla Íslands og snýr rannsókn hans að orðastæðum í tvímála orðabókum með íslensku sem viðfangsmál og spænsku sem markmál. Doktorsneminn er einnig starfsmaður LEXIA-SPÆ, tvímála orðabókar á milli íslensku og spænsku sem unnið er að í samstarfi við Stofnun Árna Magnússonar

4 Árið 2011 var undirritaður samningur milli HÍ og Háskólans í Sevilla. Kvað hann á um sameiginlega lokagráðu („joint degree“) á MA-stigi í spænsku annars vegar og í spænskukennslu hins vegar. Samningurinn hefur verið endurnýjaður í tvígang. Undanfarin skólaár hafa nemendur frá Sevilla-háskóla verið á bilinu tveir til fjórir á ári.

í íslenskum fræðum og Stofnun Vigdísar Finnbogadóttur í erlendum tungumálum.

3. Námskeiðið Orðabókarfræði/orðabókin í tungumálanámi og -kennslu

Ástæða þess að námskeiðið „Orðabókarfræði/Orðabókin í tungumálanámi og -kennslu“ er hluti af spænskunáminu við HÍ er fyrst og fremst þátttaka háskólans í hinni alþjóðlegu námsleið, MULTIELE. Þess skal þó getið að það hafði sitt að segja að á BA-stigi hafði verið kennd orðabókarfræði á árunum frá 2003 til 2005, þannig að til staðar var bæði þekking og reynsla.

Markmiðið með námskeiðinu var að gefa MA-nemendum innsýn í kenningarlega orðabókarfræði og orðabókargerð, og að gera þeim kleift að nota þá grunnþekkingu í kennslu sinni í skólastofunni, bæði til að kenna nemendum á grunn- og framhaldsskólastigi um orðabækur og að þjálfa þá í að nota orðabækur.

3.1. Námskeiðslýsing

Í upphafi annar fá nemendur gögn í hendur varðandi skipulag námskeiðsins, námsmat og lesefni. Kennslan fer fram í fyrirlestrum og umræðum.

Í fyrstu kennslustundinni er fjallað almennt um orðabókarfræði, út á hvað fræðin ganga og hver sé munurinn á kenningarlegri orðabókarfræði og orðabókargerð. Handbókin sem notuð er í námskeiðinu er *Lexicografía española* (2003) sem Medina Guerra ritstýrði. Bókin er grunnurinn að fyrsta hluta námskeiðsins og er útgangspunktur fyrir fyrstu verkefni og fyrirlestra nemenda. Athygli nemenda er vakin á öðru lesefni sem gæti nýst þeim í náminu.

Til að auðvelda íslenskum nemendum að tileinka sér fagorð orðabókarfræðinnar fá þeir í hendur orðalista yfir helstu hugtök og heiti í faginu og jafngildi þeirra á íslensku. Þessi orðalisti byggir á upplýsingum úr *Nordisk leksikografisk ordbok* frá 1997.

3.1.1. Skipulag námskeiðsins

Námskeiðinu er skipt í fjóra hluta. Hér verður í stuttu máli gerð grein fyrir hverjum hluta fyrir sig.

3.1.1.1. Fyrsti hluti: Tegundarflokkun og orðabókarskipan

Í fyrsta hluta námskeiðsins er það á hendi nemenda að undirbúa og kynna í fyrirlestri það helsta sem lýtur að byggingu og skipan orðabókarinnar. Hér er völdum köflum handbókarinnar fylgt, þ.e. þeim sem fjalla um tegundarflokkun orðabóka, orðabókarskipan, flokka skilgreininga, rafrænar orðabækur, skólaorðabækur og tvímálaorðabækur. Kynningunni skal fylgja samantekt sem samnemendur fá í hendur fyrir kennslustundina. Innihald, efnistöð og framsetning efnis er síðan útgangspunktur fyrir umræður í tímum.

Í fyrsta fyrirlestinum er fjallað um tegundarflokkun orðabóka og hvað einkennir hvern flokk. Nefna skal helstu flokka til sögunnar og hvað það er sem aðgreinir einmálaorðabækur annars vegar frá tvímálaorðabókum og hins vegar frá margmálaorðabókum. Gera skal grein fyrir muninum á almennum orðabókum og sérhæfðum orðabókum, valkvæðum orðabókum og normkvæðum orðabókum, raðvenslaorðabókum og staðvenslaorðabókum, inntaksskipuðum orðabókum og segðarskipuðum orðabókum, ásamt því að draga fram muninn á skólaorðabókum, einmála orðabókum fyrir annars máls nema, m.m.

Þá fylgir fyrirlestur þar sem gera skal grein fyrir heildarskipan og meginskipan orðabóka, efnisvali, flettuváli, lemmun og mögulegri skipan orðafluttanna í orðabókum (inntaksskipuð, segðarskipuð), inngangi, notkunarleiddbeiningum, skammstafanaskrá, skrá yfir tákn sem koma fyrir í orðabókinni ásamt leturgerð, viðauka eða viðukum.

Innskipan orðabóka er í brennidepli í þriðja fyrirlestinum. Orðsgreinar skipan er skýrð ásamt helstu hugtökum stoðmálsins sem koma fyrir í orðsgreinum. Má til að mynda nefna upplýsingar um framburð, skiptingu í atkvæði, málfræðiupplýsingar, skilgreiningar (eiginmerkingu og aukamerkingu), margræði, samheiti og andheiti. Auk þess er orðmyndun, samkvæði og samgervi, notkunardæmum og fleiryrtum orðum gerð skil. Jafnframt skal athyglinni beint að

upplýsingum um notkun orðsins í málsamfélaginu, t.d. stílgildismörkun, fagmörkun, málsvæðismörkun og efnissviði, m.m. Undir þessum lið er einnig fjallað um flokka skilgreininga eins og greinandi skilgreiningu, tengjandi skilgreiningu, samheitaskilgreiningu, andheitaskilgreiningu, o.fl.

Orðabókargerð hefur ekki farið varhluta af þeirri tæknibyltingu sem hefur átt sér stað undanfarna áratugi. Þegar kemur að því að gera grein fyrir orðabókum á netinu eða rafrænum orðabókum skal draga fram mismuninn á hefðbundinni prentaðri orðabók og rafrænni orðabók hvað varðar notendaviðmót, skipulag og upplýsingar, m.m. Eins og Þórdís Úlfarsdóttir bendir á býður orðabók á netinu m.a. upp á „meiri hraða í upplýsingaöflun, meira myndefni, hreyfimyndir og hljóð, tengla innan verksins og út fyrir það“ (2013, 43), atriði sem einnig skal hafa orð á í fyrirlesturinum.

Fimmti fyrirlesturinn er um skólaorðabækur og einmála orðabækur fyrir annarsmálsnemendur. Kennaranemarnir skulu gera grein fyrir hvað það er helst sem einkennir þessa tegund orðabóka og gera grein fyrir markhópnum eða notendahópnum sem þær beinast að. Að lokum eru tvímálaorðabækur í kastljósinu. Fjallað er um skilningsorðabækur, málbeitingarorðabækur, einbentar eða tvíbentar, einstefnu- og tvístefnuorðabækur o.fl. Í tvímálaorðabókum er orði á viðfangsmáli fundið jafngildi eða jafnheiti á markmálinu ef slíkt er mögulegt. Hér skal öðrum einkennum tvímálaorðabóka jafnframt gerð skil og markhópi slíkra verka.

Í þessum hluta námskeiðsins öðlast nemendur skilning á ýmsum grundvallarhugtökum sem lúta að gerð og byggingu orðabóka og nýtast þeim til þess að takast á við næstu verkefni í námskeiðinu.

3.1.1.2. *Annar hluti: Lýsing og ritdómur um orðabók*

Í öðrum hluta námskeiðsins fær hver nemandi í hendur orðabók sem hann á að rýna í og gera grein fyrir í fyrirlestri. Alla jafna eru það spænskar orðabækur sem eru kynntar; ef um tvímálaorðabók er að ræða er spænska annaðhvort markmálið eða viðfangsmálið. Nemendum ber að hafa í huga alla þá liði sem voru til umfjöllunar í fyrsta hluta námskeiðsins. Mat skal lagt á orðabókina og það dregið fram sem telja má kosti hennar og galla. Ef orðabókin er til í rafrænni

útgáfu ber að gera grein fyrir notendaviðmóti, skipulagi og öðru sem einkennir veforðabækur.⁵

Í þessum hluta námskeiðsins er fjallað um orðabækur af ýmsu tagi. Má til dæmis nefna almennar (móður máls)orðabækur, einmála orðabækur fyrir annars málsnema, tvímálaorðabækur, orðtengslaorðabækur, málnotkunarorðabækur, orðsifjabækur, samheita/andheita-orðabækur, iðorðabækur, stafsetningarorðabækur, slangurorðabækur, o.s.frv.

Nemendur fá í hendur skapalón sem þeir geta stuðst við við undirbúning kynningarinnar.

3.1.1.3. Þriðji hluti: Fyrirlestrar gestakennara og orðabókarmanna

Í þriðja hluta námskeiðsins halda nokkrir gestakennarar og orðabókarmenn fyrirlestra sem lúta á einn eða annan hátt að orðabókum, orðabókarfræðum og orðabókargerð. Einnig eru sóttar heim tvær stofnanir sem heyra undir Árnastofnun.

Sérfræðingar frá Orðfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (SÁM) fjalla um rafrænu orðabókina *www.islex.is*, margmála orðabók á vefnum með íslensku sem viðfangsmál og Norðurlandamálín sem markmál, ásamt LEXIU, en undir síðastnefnda titlinum eru íslensk-frönsk orðabók (opnuð í júní 2021), íslensk-þýsk og íslensk-spænsk orðabók. Þá er í fyrirlestri fjallað um spænska hluta LEXIU og þá vinnu sem þegar hefur verið innt af hendi við smíði orðsgreina á markmálinu í orðabókinni.

Ýmsir spænskir háskólakennarar og fræðimenn kynna sögu og þróun spænskra orðasambandaorðabóka ásamt því að fjalla um orðasambönd í einmála og tvímála orðabókum, stöðu þeirra í orðsgrein, skilgreiningu, m.m. Þá er einnig fjallað um stafræn textasöfn og orðabókarfræði.

Undir lok námskeiðsins er Orðfræðisvið Árnastofnunar sótt heim. Þar fá nemendur greinargóðar upplýsingar um vinnu orðabókarmanns og orðabókarteymis. Í síðasta tíma námskeiðsins er stiklað á stóru í sögu spænskrar orðabókargerðar, allt frá miðöldum til 20. aldar og helstu orðabækur og orðasöfn tímabilsins reifaðar. Þá er at-

5 Þess má geta að ekki hafa allir notendur aðgang að rafrænum orðabókum og að margar tegundir orðabóka eru ekki til á rafrænu formi.

hyglinni beint að tvímála orðabókum frá fyrri öldum. Í framhaldinu er haldið í Árnagarð þar sem hin svokölluðu basknesk-íslensku orðasöfn eru skoðuð.⁶

3.1.1.4. Fjórdi hluti: Lokaverkefni

Námskeiðinu lýkur með því að nemendur skrifa u.þ.b. 25 blaðsíðna lokaritgerð. Verkefnið á að fjalla um orðabók að eigin vali, gerð og byggingu, og notkun hennar í kennslu spænsku sem erlends máls.

Í fyrsta hluta verkefnisins á nemandi að gera glögga grein fyrir hvernig hann hefur hugsað sér að kynna orðabókina fyrir markhópi að eigin vali. Í framhaldinu skal hann skipuleggja kennslustundir fyrir nemendur þar sem hann fléttar inn þjálfun í notkun orðabókarinnar, hvort sem er í kennslustofunni eða utan hennar. Ætlast er til þess að kennaranemarnir búi til efni eða aðlagi æfingar og verkefni að orðabókinni sem varð fyrir valinu. Í kennslutillögunni er nemandanum frjálst að nýta sér efni frá t.d. Prado Aragonés (1996a; 1996b; 2001) sem hefur búið til kennsluefni til að þjálfva notkun orðabóka í skólastofunni. Í verkefnabók Prado Aragonés eru æfingar sem lúta að leitaraðgangi að efniviðnum í orðabókum. Æskilegt er að beina sjónum sérstaklega að stafrófinu því að skilyrði fyrir árangri í notkun prentaðra orðabóka er að notandinn kunnir stafrófið.⁷ Síðan er brýnt að orðabókarnotandi þekki orðflokkana og hafi grunnþekkingu í sagnbeygingu markmálsins. Aðrar æfingar hverfast um að ná sem bestum tókum á því að skilja og túlka rétt þær upplýsingar sem koma fyrir í flettugreinum, hvort sem þær eru á pappír eða á rafrænu formi.

6 *Vocabula Gallica* (AM 897 4to) og *Vocabula Biscaica* (AM 987 4to).

7 Hafa skal í huga að ekki er alltaf aðgangur að rafrænum orðabókum í skólastofunni, að ekki eru til slíkar orðabækur fyrir öll tungumál og ósjaldan verður að borga fyrir aðgang að orðabókum á netinu.

4. Könnun á orðabókanotkun framhaldsskólanema á höfuðborgarsvæðinu

Að lokum má geta þess að það hefur lengi leikið forvitni á að vita hvort og þá hvaða orðabækur íslenskir nemar í framhaldsskóla nota í spænskunámi sínu. Tækifæri til að kanna það gafst þegar Estébanez Bueno vann að lokaverkefni sínu til meistaraþráðu í spænskukennslu veturinn 2021–2022. Til að komast að því hvort nemendur fletta upp í orðabók á pappír, á rafrænu formi eða notuðu þýðingaforrit til að afla sér upplýsinga um merkingu eða jafngildi orða, og hvort þeir flettu upp í einmála eða tvímála orðabókum, var þess farið á leit við nokkra framhaldsskólakennara að fá að leggja könnun fyrir nemendur þeirra. Það reyndist auðsótt og var könnun gerð í fjórum framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu í apríl 2022. Nafnlaus könnun á pappír var lögð fyrir í upphafi kennslustundar að rannsakanda viðstöddum. Könnunin samanstóð af 23 spurningum á samtals þremur blaðsíðum. Alls tóku 260 spænskunemar þátt í könnuninni. Samhliða þessari könnun var spænskukennurum send könnun rafrænt og tóku 8 starfandi kennarar þátt í henni. Tilgangur seinni könnunarinnar var að kanna hug og afstöðu kennara til orðabókarnotkunar í kennslustundum og tungumálakennslu almennt.

Hér verður stiklað á stóru og helstu niðurstöður beggja kannana reifaðar í stuttu máli. Ef sjónum er beint að svörum kennaranna sögðust þeir upplýsa nemendur um helstu tvímálaorðabækur fyrir tungumálarið spænsku og íslensku. Þar eru efst á blaði *Spænsk-íslensk orðabók* (2007) og *Íslensk-spænsk orðabók* (2011) sem eru aðgengilegar á netinu: *snara.is*. Nemendur hafa ókeypis aðgang að þessum orðabókum innan veggja skólans, hvort sem er í tölvu eða síma, og í sumum tilvikum á prenti.⁸ Þá svara kennararnir því til að þeir bendi á önnur verkfæri á netinu sem gætu nýst nemendum. Í könnuninni kemur einnig í ljós að þeir eru afar hlynntir notkun orðabóka og hvetja nemendur til að nýta sér þessi hjálpargögn, hvort sem er á rafrænu formi eða á bók, við úrlausn verkefna í kennslustund eða heima (Estébanez Bueno 2022).

8 Í nokkrum kennslustofum blöstu við mörg eintök af *Spænsk-íslensk* og *Íslensk-spænsk orðabókum*. Kennararnir nefndu það hins vegar að prentuðu bækurnar væru sjaldan notaðar þar sem allir nemendur væru með síma eða tölvu við hendina.

Ef vikið er að niðurstöðu könnunarinnar sem var lögð fyrir nemendurna nota um 95% þeirra orðabók á netinu. Um 78% þeirra nota tvímálaorðabók og benda niðurstöður til þess að margir þekki og noti tvímálaorðabækurnar sem eru aðgengilegar á *snara.is*, eða tæp 62% (Estébanez Bueno 2022). Gera má ráð fyrir að þeir fylgi hér ráðleggingum kennara sinna. Eins og áður sagði hafa nemendur ókeypis aðgang að þessum hjálpargögnum í skólanum en alla jafna ekki þegar heim er komið nema þeir hafi keypt áskrift að *snöru.is*. Rúm 16% aðspurðra segjast nota jöfnum höndum einmála og tvímála orðabækur. Heima fyrir segjast flestir nemendanna nota rafrænar orðabækur á borð við *SpanishDict*, tæp 34%, eða þýðingarforrit eins og *Google Translate*, um 20%, til að leysa heimaverkefni. Líta má á *Google Translate* sem tvímála orðabók eða orðalista þar sem mögulegt er að slá inn orð og fá þýðingu eða jafngildi þess. Einnig nota nemendur þýðingarforritið til þess að þýða heilar setningar eða málsgreinar í stað þess að glíma við að smíða þær með aðstoð orðabóka. Önnur hjálpargögn sem nemendur nefna eru t.d. *Wordreference*, *Glosbe* og *Duolingo*. Athygli vekur að nemendur nota jafnvel tvímálaorðabækur á netinu þar sem enska er annað hvort markmálið eða viðfangsmálið en ekki íslenska.

Samkvæmt niðurstöðu könnunarinnar eru það almennt kennararnir sem hafa upplýst nemendur um hjálpargögn á rafrænu formi sem nýtast þeim í málanáminu, og þá einkum og sér í lagi orðabækur. Ríflega 65% spænskunema segjast hafa fengið leiðbeiningar í notkun spænskra orðabóka í náminu og yfir 68% svara því til þeir hafi lært að nota orðabækur í ensku- eða dönskunámi sínu.

Þegar nemendur eru spurðir hvort þeim leyfist að nota orðabækur í snjallsíma eða þýðingarforrit í kennslustund svara yfir 80% þeirra að svo sé. Helsta þýðingarforritið sem er notað er *Google Translate* en tæp 50% aðspurðra segjast notast við forritið. Um 22% nýta sér *SpanishDict*. Hvað varðar *Google Translate* mæla spænskukennarar alla jafna ekki með notkun forritsins þar sem ekki er á niðurstöður þess að treysta.⁹ Þetta viðhorf kemur glögglega í ljós í niðurstöðum

9 Ef spænska nafnorðið *desesperación* er slegið inn í þar til gerðan reit fæst þýðingin 'örvæntingu'; sama niðurstaða fæst ef slegið er inn sagnorðið *desesperar* ('örvænta'), þ.e. upp kemur 'örvæntingu'. Ef íslenska orðið *rím* er slegið inn kemur fyrst upp þýðingin 'espacio' sem merkir 'rými' en ekki 'fleti til að sofa í' (translate.google.com).

könnunarinnar sem lögð var fyrir kennarana sem og í svörum nemenda sem segjast nota það en nefna jafnframt að kennarar þeirra mæli ekki með að þeir geri það. Þá kemur einnig fram í könnuninni að nemendur telja alla jafna afar gagnlegt að nota orðabækur í spænskunáminu, hvort sem er til málbeitingar eða málskilnings og segja þeir að kennarar þeirra hvetji þá til að nýta sér hjálpargögn eins og orðabækur í allri verkefnavinnu (Estébanez Bueno 2022).

Lokaorð

Í þessari grein hefur í stuttu máli verið fjallað um notkun orðabóka í tungumálanámi og -kennslu. Gerð var grein fyrir ýmsum erlendum rannsóknum á sviði orðabókanotkunar meðal tungumálanema á mismunandi færni- og skólastigum. Niðurstöður rannsókna og kannana sýna svo ekki verður um villst að færni nemenda í notkun orðabóka, veforðabóka eða orðabóka á prenti, er ábótavant. Þá sýna margar kannanir að kennarar eru margir hverjir ekki í stakk búnir til að leiðbeina nemendum við val á orðabókum og að þekking þeirra á gerð og byggingu orðabóka sé þeim fjötur um fót þegar kemur að því að kenna og þjálfá nemendur í notkun þeirra. Þetta kemur til af því að yfirleitt er gengið út frá því sem gefnu að þekking og færni kennarans á þessu sviði sé til staðar. Í framhaldinu var sagt frá tilurð og skipulagi námskeiðs um notkun orðabóka í kennslu spænsku sem erlends máls en tilgangur námskeiðsins er, eins og fram hefur komið, að undirbúa verðandi spænskukennara í að meta hvaða orðabækur henti fyrir tungumálanema á ýmsum málfærnistigum og kenna og þjálfá nemendur í orðabókanotkun. Í lokakafli var greint frá könnun um orðabókanotkun sem nýverið var lögð fyrir annars vegar kennara og hins vegar nemendur í nokkrum framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu. Niðurstöður hennar sýna glögglega að íslenskir spænskunemendur kjósa að nota tvímála veforðabækur og er niðurstaðan í takt við flestar kannanir svipaðs eðlis sem voru lagðar fyrir tungumálanemendur annars staðar í heiminum (Müller-Spitzer 2017; Nied Curcio 2015; Domínguez Vázquez og Valcárcel Riveiro 2014; Marelló 2014; Mas Álvarez, Santalla del Río og Iglesias Cancela 2017). Samkvæmt könnuninni sem spænskukennarar í framhaldsskól-

um svöruðu er viðhorf þeirra til notkunar orðabóka í málanáminu afar jákvætt og hvetja þeir nemendur til að nota þessi hjálpargögn. Þá upplýsa þeir þá um hvaða verkfæri séu þeim aðgengileg og hverjir séu helstu kostir þeirra miðað við tungumálafærni notendanna.¹⁰

Það er eðlilegt að nemendur reyni að nýta sér nýjustu tækni og fletti upp í rafrænum orðabókum eða öðrum stafrænum hjálpargögnum á netinu í gegnum tölvu eða snjallsíma. Sú tækni ein og sér gerir þeim hins vegar ekki endilega kleift að skilja það sem upp kemur á skjánum (Domínguez Vázquez og Valcárcel Riveiro 2014, 184; Fredholm 2019). Nemendur verða að hafa ákveðinn grunn eða forsendur til að túlka rétt þær upplýsingar sem við þeim blasa og þeir verða að geta notað þær á viðeigandi hátt. Rétt er að hafa í huga að stafræn hjálpargögn á netinu, þau sem hér eru í brennidepli, byggja að megninu til á þeim kenningum sem liggja orðabókum til grundvallar og skipan upplýsinganna er sú sama eða svipuð. Tæknin flýttir hins vegar upp flettiferlinu og gerir notendum kleift að vafra um tengla innan verksins og út fyrir það, hlusta á framburð og birta myndir sem styðja við skýringu orða, m.m. Þá er flettufjöldi engin takmörk sett eins og í tilfelli orðabóka á pappír. Hvað sem því líður, það þarf að læra að nota og nýta sér öll þessi hjálpargögn. Fyrir vikið er æskilegt að nemendur fái markvissa þjálfun til þess að öðlast þekkingu og leikni í að nýta sér orðabækur í tungumálanámi sínu, hvort sem um er að ræða orðabækur á pappír eða á rafrænu formi, eða þýðingaforrit.

Ekki er nokkur vafi á því að „det påhviler [...] især lærere, at undervise i ordbøgers brug og ordbogsproblemer“ eins og Dollerup (1998, 87) bendir réttilega á. Spænski orðabókafræðingurinn Alvar Ezquerro (2003, 13) hefur hamrað á því að ef verðandi kennari eigi að geta metið og mælt með því hvaða orðabækur á að nota á mismunandi málfærnistigum og kennt orðabókarnotkun verði hann sjálfur að hafa einhverja hugmynd um gerð og uppbyggingu orðabóka, hvort sem um er að ræða einmála eða tvímála orðabækur, orðabækur á pappír eða á rafrænu formi. Tilgangur námskeiðsins sem hér hefur verið sagt frá er ekki einungis sá að undirbúa verðandi spænskukennara undir það að kenna notkun og nota orðabækur í

10 Þess ber að geta að valið stendur ekki um margar útgáfur orðabóka.

kennslu sinni heldur einnig að sjá til þess að nemendur öðlist færni í því að nota valdar orðabækur, hvort sem er í bókarformi eða á netinu, í skólastofunni eða við aðrar kringumstæður.

HEIMILDIR

- Alvar Ezquerro, Manuel. 2003. *La enseñanza del léxico y el uso del diccionario*. Madrid: Arco/Libros.
- Bogaards, Paul. 2010. „Dictionaries and Second Language Acquisition.“ *Í Proceedings of the XIV Euralex International Congress*, ritstýrt af A. Dykstra og T. Schoonheim, 99–123. Ljouwert: Frysk Akademy.
- Carstens, Adelia. 1995. „Language Teaching and Dictionary Use: An Overview.“ *Lexikos* 5 (AFRILEX-reeks /series 5B), 105–116.
- Chi, Man Lai Amy. 1998. „Teaching Dictionary Skills in the Classroom.“ *Euralex*, 565–578.
- Dollerup, Cay. 1998. „Elefant – se også myg.“ *Í Festskrift til JENS AXELSEN*, ritstýrt af Anne Garde, Pia Jarvad og K.T. Thomsen, 78–87. Kaupmannahöfn: Gyldendal.
- Domínguez Vázquez, María José og Carlos Valcárcel Riveiro. 2014. „Hábitos de uso de los diccionarios entre los estudiantes universitarios europeos: ¿nuevas tendencias?“ *Í Lexicografía de las lenguas románicas II. Aproximaciones a la lexicografía contemporánea y contrastiva*, ritstýrt af Sánchez Palomino, M. og María José Domínguez Vázquez, 165–189. Berlin: de Gruyter, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110310337.165/html>
- Estébanez Bueno, Diego Manuel. 2022. „El uso del diccionario en clase de ELE en los institutos de Islandia.“ Reykjavík. Óbirt MA-ritgerð. <http://www.skemman.is>
- Fredholm, Kent. 2019. „Efectos del traductor de Google sobre la diversidad léxica: el desarrollo de vocabulario entre estudiantes de español como lengua extranjera“ [Effects of Google translate on lexical diversity: vocabulary development among learners of Spanish as a foreign language]. *Revista Nebrija de Lingüística Aplicada a la Enseñanza de las Lenguas*.
- Jón Hilmar Jónsson. 2021. „Orðasöfn og orðabækur.“ *Málsgreinar*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Sótt af www.ait.arnastofnun.is/grein.php?d=104 1. febrúar 2022.
- Jón Hilmar Jónsson. 2013. „Að byggja undir íslensk-erlenda orðabók. Forgrein og orðabókarefni.“ *Orð og tunga* 15, 1–22.
- Knežević, Ljiljana, Sabina Halupka-Rešetar, Ivana Miškeljin og Mira Milić. 2021. „Millenials as Dictionary Users: A Study of Dictionary Use Habits of Serbian EFL Students.“ *SAGE Open* apríl–júní, 1–11. <http://doi.org/10.1177/21582440211008422>
- LEXIA <https://lexia.arnastofnun.is/>
- Lew, Robert og Katarzyna Galas. 2008. „Can Dictionary Skills Be Taught? The Effectiveness of Lexicographic Training for Primary-School-Level Polish Learner in English.“ *Í XXX Euralex International Congress Barcelona*, ritstýrt af Bernal, Elisenda og Janet De Cesaris, 1273–1285. Barcelona: Documenta Universitaria.
- Lew, Robert. 2011. „Studies in dictionary use: recent developments.“ *International Journal of Lexicography*, 24 (1) 1–4.
- Maldonado, Concepción. 2008. *Uso del diccionario en el aula*. Madrid: Arco/Libros.
- Marello, Carla. 2014. „Using Mobile Bilingual Dictionaries in an EFL Class.“ *Euralex International Congress: The user in focus*, ritstýrt af A. Abel., C. Vettori og N. Ralli, 63–83. Bolzano: Eurac.

- Martín García, Josefa. 1999. *El diccionario en la enseñanza del español*. Madrid: Arco/ Libros.
- Mas Álvarez, Inmaculada, María Paula Santalla del Río og Yolanda Iglesias Cancela. 2017. „La enseñanza de la lexicografía del español en la universidad: una renovación necesaria.“ *CAUCE. Revista Internacional de Filología, Comunicación y sus Didácticas*, 40, 17–27.
- Molenda, Marek og Zuzanna Kiermasz. 2013. *Dictionary skills in advanced learners' coursebooks — Materials survey*. University of Lodz.
- Müller-Spitzer, Carolin. 2014. „Wörterbuchbenutzungsforschung.“ *Í Internetlexikographie: Ein Kompendium*, ritstýrt af Klosa, Annette og Carolin Müller-Spitzer, 291–342. Berlin/Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783050095615012>
- Müller-Spitzer, Carolin. 2017. „Investigación sobre el uso de diccionarios en la era digital.“ *Í Lexicografía y didáctica. Diccionarios y otros recursos lexicográficos en el aula*, ritstýrt af Domínguez Vázquez, Mª José og Mª Teresa Sanmarco Bande, 55–80. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Nied Curcio, Martina. 2015. „Wörterbuchbenutzung und Wortschatzerwerb. Werden im Zeitalter des Smartphones überhaupt noch Vokabeln gelernt?“ *Info DaF* 5, 445–468.
- Nomdedeu Rull, Antoni. 2011. „El uso del diccionario en el aula de E/LE: problemas y posibles soluciones.“ *Foro de profesores de E/LE* (janúar), 1–10.
- Nordisk leksikografisk ordbok*. 1997. Ritstýrt af Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson og Bo Svensén. Oslo: Universitetsforlaget.
- Onieva Palomar, Rafael. 2019. „El aprendizaje del español como lengua extranjera: la importancia de utilizar el diccionario adecuado.“ *Foro de Profesores de E/LE* 15, 149–160. DOI: 10.7203/foro.15.15598.
- Onieva Palomar, Rafael. 2022. „Los diccionarios como herramienta para el aprendizaje de idiomas extranjeros: uso, percepción y preferencias por parte de estudiantes de tercero de ESO.“ *RILEX. Revista sobre investigaciones léxicas* 5 (1): 37–77.
- Prado Aragonés, Josefina. 1996a. „Usos creativos del diccionario en el aula.“ *Cuadernos Cervantes de la Lengua Española* 11, 38–45.
- Prado Aragonés, Josefina. 1996b. *Tu diccionario: descúbrelo y aprende a manejarlo*. Huelva: Fundación El Monte.
- Prado Aragonés, Josefina. 2001. „El diccionario como recurso para la enseñanza del léxico: estrategias y actividades para su aprovechamiento.“ *Í Diccionarios y enseñanza*, ritstýrt af Marta C. Ayala Castro, 205–226. Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá.
- Tarp, Sven. 2008. „Kan brugerundersøgelser overhoved afdække brugernes leksikografiske behov?“ *LexicoNordica* 15, 5–32.
- Trap-Jensen, Lars. 2010. „One, Two, Many: Customization and User Profiles in Internet Dictionaries“ *Í Proceedings of the XIV EURALEX International Congress*, ritstýrt af Dykstra, Anna og Tanneke Schoonheim, 1133–1151. Ljouwert: Afûk,
- Þórdís Úlfarsdóttir. 2013. „ISLEX – norræn margmála orðabók.“ *Orð og tunga* 15, 41–71.

ÚTDRÁTTUR

Orðabækur, tungumálanám og tungumálakennsla

Í þessari grein beinast sjónir að notkun orðabóka í tungumálanámi og -kennslu. Niðurstöður rannsókna sýna að rétt notkun orðabóka stuðlar að betri og markvissari málbeitingu tungumálanema og að þekking og færni í notkun orðabóka ýtir undir sjálfstæði og eykur virkni nemandans í málanáminu. Nú á dögum hafa nemendur í erlendum tungumálum aðgang að orðabókum fyrir mismunandi málfærnistig, bæði tvímála- og einmálaorðabókum á pappír eða á rafrænu formi. Samkvæmt könnunum kjósa flestir tungumálanemar að nota rafrænar tvímálaorðabækur. Ný tækni hefur hins vegar ekki aukið færni nemenda í orðabókanotkun, þvert á móti sýna kannanir að hæfni/færni nemenda í notkun orðabóka er ábótavant. Það má eflaust rekja til þess að kennslu og þjálfun í notkun orðabóka er áfátt. Það er á hendi tungumálakennarans að kenna nemendum að nota orðabækur og leiðbeina við val á þeim. Eigi tungumálakennari að vera í stakk búinn til að kenna notkun orðabóka og meta hvaða orðabækur hæfi mismunandi málfærnistigum verður hann að hafa hugmynd um gerð þeirra og byggingu. Hér er sagt frá tilurð og skipulagi námskeiðs á meistarastigi ætluðu verðandi spænskukennurum. Tilgangurinn með námskeiðinu er m.a. að leiðbeina verðandi kennurum í að meta hvaða orðabækur henta best fyrir nemendur á ýmsum málfærnistigum og að kenna nemendum að nota orðabækur. Einnig er sagt frá könnun um notkun orðabóka sem nýlega var gerð í nokkrum framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu.

Lykilorð: orðabókanotkun, tungumálanám, tungumálakennsla

ABSTRACT

Dictionaries, Language Learning and Language Instruction

This article focuses on teaching the use of dictionaries in language learning. Prior research has shown that the correct use of dictionaries contributes to a better encoding of the L2 and that skills in the use of dictionaries promote independence and increase the student's activity in the language learning. Nowadays, foreign and second language learners have access to dictionaries for different levels of learning, both bilingual and monolingual as well as paper dictionaries or electronic dictionaries in various forms. According to surveys, most language learners prefer to use online bilingual dictionaries. The new technology, however, has not led to increased proficiency in dictionary use on the contrary, surveys indicate deficient skills. This can be attributed to the lack of systematic instruction and specific training in dictionary use. It is up to the language teacher to teach students dictionary use as well as to guide them to select the appropriate dictionary. In order to be able to teach the use of dictionaries and to evaluate which dictionaries should be used at different language levels, the language teacher must have some knowledge of the different types of dictionaries and the structure and content of a dictionary. This article describes the organization of a master's course on lexicography for future Spanish teachers, the purpose of which is to train future teachers in assessing which dictionaries are adequate for students at different language levels and in teaching dictionary skills/use. Finally, the article reports on the results of a study investigating the use of dictionaries among students of Spanish in several secondary schools in the Reykjavik area.

Keywords: dictionary use, second language acquisition, language teaching